

Paweł Malendowicz*

Krytyka funkcji wyborów w państwach demokratycznych na przykładzie dyskursu we współczesnym polskim ruchu anarchistycznym i jego intelektualnych inspiracji

Criticism of the Functions of Elections in Democratic States on the Example of Discourse in the Contemporary Polish Anarchist Movement and Its Intellectual Inspirations

Parliamentary democracy is a political system based on elections, which are held periodically and have specific functions. The most important of these are: the power-building function, the legitimising function and the representative function. However, there are social movements that negate these functions. One of them is the anarchist movement. Anarchists believe that parliamentary democracy and the state limit the freedom of human beings and social groups. That is why they are opposed to general elections. In their opinion, parliamentary democracy should be replaced by stateless societies based on direct and participatory democracy.

Keywords: democracy, anarchism, radicalism, elections, functions of elections

Demokracja parlamentarna jest systemem politycznym, którego podstawę stanowią odbywające się cyklicznie wybory. Pełnią one określone funkcje, z których najważniejsze to: funkcja władzotwórcza, funkcja legitymizacyjna i funkcja reprezentacyjna. Są jednak ruchy społeczne, które negują te funkcje, jak np. ruch anarchistyczny. Anarchiści uważają, że demokracja parlamentarna i państwo ograniczają wolność człowieka i grup społecznych. Dlatego też są przeciwnikami wyborów. Ich zdaniem demokrację parlamentarną powinny zastąpić społeczeństwa bezpaństwowe odwołujące się do demokracji bezpośredniej i uczestniczącej.

Słowa kluczowe: demokracja, anarchizm, radykalizm, wybory, funkcje wyborów

* **Dr hab. Paweł Malendowicz, prof. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy**

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy, Wydział Nauk o Polityce i Administracji, Polska
Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Faculty of Political Science and Administration, Poland
p.malendowicz@ukw.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-2325-9966>

I. Wstęp

Demokracja stanowi formę rządu, w której władzę sprawuje lud. Tak rozumiany termin „demokracja” funkcjonuje jednak raczej jako popularna idea¹. Systemy polityczne współczesnych państw (poza takimi wyjątkami, jak np. Szwajcaria) nie zapewniają bowiem rządzenia ludem przez lud², a istotą współczesnego modelu demokracji jest działanie przedstawicieli w imieniu obywateli (suwerena)³. Taka demokracja, zarówno w wymiarze formalnym, jak i realnym, może zaistnieć wówczas, gdy demokratycznym instytucjom prawnoustrojowym towarzyszy adekwatny typ mentalności społecznej, a więc świadomość demokracji i powszechna akceptacja jej zasad, jak również powszechne nawyki i obyczaje polityczne, w tym masowa aktywność obywatelska. Państwa demokratyczne to takie, które cechuje pluralizm, a jednocześnie uzgadnianie współzależnych zachowań jednostek i grup społecznych o wielorako zróżnicowanych, a nawet sprzecznych poglądach i interesach. Realna demokracja przejawia się w potencjalnej równoprawności alternatyw, policentrycznej strukturze organizacji społecznej oraz postawach otwartości, tolerancji i relatywizmu⁴. Jej nieodzownym atrybutem jest przestrzeganie praw człowieka. Wolność słowa i zgromadzeń, prawo do zrzeszania się, wolność prasy i demokratyczne powoływanie władz państwa określonych w konstytucji to fundamenty formalnego wymiaru demokracji⁵. W ten sposób wyłania się bowiem reprezentacja realnej woli wyborców, choć koncepcje wyrażane przez nią w wyborach są wyrazem kompromisu różnych grup interesu⁶. Wybory są podstawową formą uczestnictwa politycznego we współczesnym świecie, a w demokratycznych systemach politycznych – podstawową formą alternacji oraz legitymizacji władzy⁷.

Jednakże na marginesie polityki funkcjonują ruchy polityczne, które podważają powyższe zasady. Dotyczy to zwłaszcza tej zasady spośród zasad demokracji, w myśl której wybory legitymizują władzę w państwie. Substancjalistycznymi krytykami demokracji

¹ M. Marczevska-Rytko, *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2001, s. 15; R. Borkowski, *Definiowanie demokracji*, [w:] *Demokracja. Teoria. Idee. Instytucje*, red. T. Biernat, A. Siwik, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001, s. 11.

² P. Braud, *Rozkosze demokracji*, przekł. A. Matusiak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 8.

³ M. Rachwał, *Wybory we współczesnym państwie demokratycznym*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy partycypacji politycznej*, red. M. Rachwał, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2017, s. 53.

⁴ M. Karwat, *Kryteria demokracji postaw społecznych, stosunków politycznych i państwa*, „Społeczeństwo i Polityka” 2005, nr 1(2), s. 50–52.

⁵ D. Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*, przekł. R. Alberski, J. Sroka, Z. Wiktor, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 35.

⁶ P. Deszczyński, K. Gołata, *Demokratyczne systemy polityczne*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2000, s. 23.

⁷ A. Stelmach, *Funkcje wyborów i ich weryfikacja we współczesnym świecie*, [w:] *W poszukiwaniu modelu demokratycznego*, red. S. Zyborowicz, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 199.

są m.in. monarchiści (legitymiści) kwestionujący egalitaryzm⁸ i uznający pochodzenie władzy z woli bożej⁹, a jednocześnie rozróżniający boskie pochodzenie samej zasady władzy oraz jej sprawowanie usankcjonowane wolą bożą. Demokrację „wyborczą” kwestionują prymitywiści i trybaliści, postulujący bezpośrednie formy zarządzania odnoszące się do zasady powszechności bądź starszeństwa, jak również sytuacjoniści odwołujący się do filozofii spontaniczności, a także adherenci nurtów myśli politycznej „dalekiej prawicy”, którzy ograniczają powszechność demokracji do elity narodowej lub rasowej.

Zasadę demokratycznego wyboru władzy, przeprowadzanego w akcie powszechnego i równoprawnego głosowania, podważa również ruch anarchistyczny, który nie uznaje wyborów przeprowadzanych w państwie demokratycznym za procedurę uprawomocniająca władzę, ale za akt utrwalający istnienie władzy z natury przeciwstawnej wolności jednostki. Jego krytyka demokracji ma charakter radykalny. Oznacza to powrót do korzeni interpretacyjnych (dosłowności) pojęć, które w języku współczesnej polityki są stosowane niedosłownie. Przykładem mogą być różnice w interpretacji idei wolności ograniczonej w państwie i wolności bez państwa. Radykalizm to również brak możliwości zawarcia kompromisu, a ten charakteryzuje politykę państwa demokratycznego. Przesłanką bezkompromisowości radykalizmu politycznego w myśli politycznej ruchu anarchistycznego jest maksymalistyczne pojmowanie wartości nadrzędnych. Z nich wynika kontestacja wyborów rywalizacyjnych w państwach demokratycznych, których jedną z istotnych cech stanowi uzgadnianie sprzecznych interesów.

Celem artykułu jest wskazanie argumentów stosowanych w dyskursie ruchu anarchistycznego we współczesnej Polsce i uzasadniających kwestionowanie funkcji wyborów w państwach demokratycznych, a także udzielenie odpowiedzi na pytanie o inspiracje intelektualne. Autor sformułował hipotezę, zgodnie z którą argumenty przywoływane w dyskursie ruchu anarchistycznego wynikają z maksymalizowania idei wolności i wykraczają poza istotnościową krytykę państwa albo obejmują treści niekoniecznie, niebezpośrednio bądź wtórnie związane z maksymalizowaniem idei wolności. Efektem tak ujętej krytyki funkcji wyborów w państwach demokratycznych jest wielostronność i komplementarność negacji samej zasady wyborów władzy, przyczyn wyborów i ich konsekwencji utrwalających system władzy w państwie. Zweryfikowaniu tak sformułowanego założenia posłużyła jakościowa analiza tekstów źródłowych w postaci świadectw myśli politycznej: dokumentów programowych, tekstów propagandowych i wypowiedzi publicystycznych kreatorów myśli anarchistycznej i uczestników ruchu anarchistycznego.

II. Ruch społeczny i myśl anarchistyczna

Ruch anarchistyczny kształtował się od drugiej połowy XIX w., a apogeum jego rozwoju przypadło na przełom XIX i XX stulecia. Wówczas podstawę myśli

⁸ J. Bartyzel, *Demokracja*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2002; *idem*, *Śmiertelny bóg Demos. Pięć wykładów o demokracji i jej krytykach*, Fijorr Publishing, Warszawa 2009.

⁹ *Idem*, *Legitymizm*, <<http://www.legitymizm.org/ebp-legitymizm>>, dostęp 7 VI 2022.

anarchistycznej lub zręby organizacyjne ruchu tworzyli m.in.: Pierre-Joseph Proudhon, Michaił Bakunin, Élisée Reclus, Piotr Kropotkin, Errico Malatesta, Emma Goldman. Do ich myśli odwołują się najczęściej współcześni anarchiści. Wpływ na oblicze anarchizmu i jego społeczne postrzeganie na przełomie XIX i XX w. miała działalność anarchistów bazująca na metodach terrorystycznych. Głośne stały się wówczas zabójstwa polityków, w tym przywódców państw. W 1881 r. Ignacy Hryniewiecki zgładził cara rosyjskiego Aleksandra II, w 1894 r. Santo Caserio zamordował prezydenta Francji, którym w tym czasie był Marie-François Sadi Carnot, w 1898 r. Luigi Lucheni zabił austriacką cesarzową Elżbietę, w 1900 r. Gaetano Bresci uśmiercił króla Włoch Umberta I, a w 1901 r. Leon Czolgosz strzelił do prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki Williama McKinleya, który zmarł po kilku dniach. Od pierwszej wojny światowej anarchizm tracił na znaczeniu i stawał się ruchem politycznie marginalnym¹⁰. Niemniej jednak w 1922 r. w Berlinie powstało Międzynarodowe Stowarzyszenie Pracowników (ang. International Workers Association), które działa także obecnie, a w 1968 r. we włoskiej miejscowości Carrara powstała Międzynarodówka Federacji Anarchistycznych (ang. International of Anarchist Federations), która również istnieje do dziś. Ruch anarchistyczny zrzesza setki nielicznych i często efemerycznych grup na całym świecie. Anarchiści angażują się w przedsięwzięcia wydawnicze, akcje i protesty antywojenne, antyglobalizacyjne, a także na rzecz ubogich i imigrantów¹¹.

Polski ruch anarchistyczny kształtował się już w latach siedemdziesiątych XIX w., ale szczyt jego aktywności przypadł na pierwszą dekadę XX w., co się wiązało z wybuchem rewolucji w Rosji i Królestwie Polskim w 1905 r. Polski anarchizm formował się na podstawie myśli Augustyna Wróblewskiego, Jana Waclawa Machajskiego, Józefa Zielińskiego, a później także w odniesieniu do idei kooperatywizmu Edwarda Abramowskiego. W okresie międzywojennym działała Anarchistyczna Federacja Polski i organizacje anarchosyndykalistyczne, a w czasie drugiej wojny światowej anarchiści włączyli się w walkę przeciwko okupantowi hitlerowskiemu. Po drugiej wojnie światowej ruch anarchistyczny w Polsce nie odrodził się w formie, w której istniał przed 1945 r. Dopiero kształtowanie się opozycji politycznej w latach osiemdziesiątych XX w. wpłynęło na odrodzenie się ruchu anarchistycznego. W tym czasie powstał Ruch Społeczeństwa Alternatywnego, a od lat 1988–1989 funkcjonuje Federacja Anarchistyczna, która w ostatnich trzech dziesięcioleciach zrzeszała grupy (sekcje) anarchistów z kilkudziesięciu miejscowości. Współcześni anarchiści porzucili metody działalności polegające na terrorze, choć wyjątkiem były nieskuteczne próby zamachów przeprowadzanych przez pojedynczych anarchistów oraz działalność Ludowego Frontu

¹⁰ Vide G. Manfredonia, *L'anarchisme en Europe*, Presses Universitaires de France, Paris 2001; D. Grinberg, *Ruch anarchistyczny w Europie Zachodniej 1870–1914*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994; B.W. Tuchman, *Wyniosła wieża. Świat przed pierwszą wojną 1890–1914*, przekł. J. Zawadzka, Wydawnictwo W.A.B., Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2014.

¹¹ Vide P. Malendowicz, *Ruch anarchistyczny w Europie wobec przemian globalizacyjnych przełomu XX i XXI wieku*, Difin, Warszawa 2013.

Wyzwolenia, który na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. organizował zamachy na instytucje państwowe i wojskowe¹².

Współczesny anarchizm to myśl wielonurtowa. Jego zwolenników łączy idea wolności pozytywnej (wolności do) i negatywnej (wolności od). Wolność w myśli anarchistycznej jest wartością pierwotną i nadrzędną wobec innych, a nadto jest maksymalizowana, a nawet absolutyzowana. Dlatego anarchiści wyrażają sprzeciw wobec państwa, wojska, religii i Kościoła, a także demokracji i kapitalizmu. W opinii anarchistów wszystkie wymienione instytucje i systemy ograniczają wolność człowieka. Są bowiem hierarchiczne i funkcjonują na zasadzie władczych relacji, przymusu oraz przemocy. W 1907 r. Ludwik Kulczycki pisał, że istota anarchizmu polega na uznaniu całkowitej nieskrępowanej żadnym prawem wolności pojedynczego człowieka i dobrowolnie powstałych, w każdej chwili rozwiązać się mogących, grup ludzkich – złożonych z jednostek niezwiązanych przymusem¹³. Wyjaśnia to anarchistyczną interpretację idei wolności pozytywnej – wolności do wchodzenia lub niewchodzenia w relacje z innymi ludźmi oraz tworzenia grup zgodnie z preferencjami jednostek. Ta myśl L. Kulczyckiego obrazuje także istotę negatywnej interpretacji idei wolności w anarchizmie, a więc wolności od państwa, przymusu i różnorodnych struktur hierarchicznych. Dlatego anarchizm jest myślą antypaństwową, antyhierarchiczną, antyautorytarną, a także antykapitalistyczną (gdyż w anarchizmie kapitalizm utożsamia się z władzą właścicieli środków produkcji oraz międzynarodowych korporacji i instytucji finansowych) i antydemokratyczną (wszak w anarchizmie demokracja jest interpretowana jako możliwość narzucania mniejszości woli większości, a jako ustrój polityczny demokracja funkcjonuje w ramach państwa, a więc instytucji, która wg anarchistów jest antytezą idei wolności)¹⁴.

III. Funkcje wyborów w państwie demokratycznym

Ponieważ wybory w państwie demokratycznym stanowią podstawową formę legitymizacji władzy, są jednym z najważniejszych elementów anarchistycznej krytyki

¹² Vide W. Kołodziej, *Anarchizm i anarchiści w Rosji i Królestwie Polskim*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1992; *Studia z dziejów polskiego anarchizmu*, red. E. Krasucki, M. Przyborowski, R. Skrycki, Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011; R. Chwedoruk, *Ruchy i myśl polityczna syndykalizmu w Polsce*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011; P. Malendowicz, *Polski ruch anarchistyczny wobec współczesnych wyzwań politycznych*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2007; *idem*, *Odrodzenie i kształtowanie się ruchu anarchistycznego w Polsce od lat osiemdziesiątych XX w.*, „Dzieje Najnowsze” 2020, t. 52, nr 2, s. 183–198; R. Antonów, *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

¹³ L. Kulczycki, *Anarchizm w obecnym ruchu społeczno-politycznym w Rosji*, Wydawnictwo Przeglądu Społecznego, Warszawa 1907, s. 4.

¹⁴ Vide A. Malinowski, *Mit wolności. Szkice o anarchizmie*, Książka i Wiedza, Warszawa 1983; P. Marshall, *Demanding the Impossible. A History of Anarchism*, Harper Perennial, London 2008; C. Ward, *Anarchism. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 2004; G. Woodcock, *Anarchism. A History of Libertarian Ideas and Movements*, World Publishing Co., Cleveland 1962.

demokracji. Anarchiści kwestionują przede wszystkim znaczenie nadawane wyborom w ramach pełnionych przez nie funkcji. Funkcje wyborów to „zadania, jakie mają do wypełnienia i wypełniają wybory poprzez zastosowanie określonych procedur dla legitymizowania działalności organów państwa w imieniu i na rzecz suwerena”¹⁵. Należy jednak zaznaczyć, że wybory są także przeprowadzane w państwach niedemokratycznych, ale w odróżnieniu od państw demokratycznych w tych pierwszych nie służą one wyłonieniu partii, która reprezentowałaby wolę narodu. W takich państwach wybory służą raczej propagandzie i kształtowaniu wizerunku władzy, a także weryfikacji rzeczywistego poziomu poparcia społecznego i tworzeniu narracji o legitymizacji władzy¹⁶.

Zagadnienie funkcji wyborów cieszy się zainteresowaniem wielu badaczy, którzy klasyfikują wybory z uwzględnieniem różnorodnych kryteriów, tzn. na podstawie zróżnicowania typologii systemów politycznych, rodzajów głosowań i formuł obliczania wyników wyborów, działań elektoratu, kwestii proceduralno-instytucjonalnych, celowości wyborów czy zasad stanowiących podstawę prawa wyborczego, a także w kontekście czynników strukturalnych, jak np. struktura społeczna, struktura systemu politycznego i struktura systemu partyjnego¹⁷. Dlatego w literaturze politologicznej można odnaleźć odmienne podziały, opisy i analizy funkcji wyborów oraz ich innych aspektów¹⁸. Szczegółowe zestawienie funkcji wyborów, wymagające jednak uzupełnienia, zawiera opracowanie Jarosława Szymanka¹⁹.

¹⁵ A. Stelmach, *op. cit.*, s. 199.

¹⁶ M. Żyromski, *Rola i funkcje wyborów w systemach niedemokratycznych*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 3, s. 109–116.

¹⁷ W. Wojtasik, *Wybrane funkcje wyborów parlamentarnych w Polsce*, „Studia Politologiczne” 2011, vol. 22, s. 59.

¹⁸ *Vide* W. Wojtasik, *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2012, s. 54–77; *idem*, *Wybrane funkcje...*, s. 62–63; J. Szymanek, *Wstęp do prawa wyborczego*, Wydawnictwo Naukowe Episteme, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Lublin–Warszawa 2021, s. 40–49. Na temat wyborów *vide* np.: M. Cześniak, *Voter Turnout and Democratic Legitimacy in Central Eastern Europe*, „Polish Sociological Review” 2006, nr 4(156), s. 449–470; *idem*, *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007; *Niestabilność wyborcza w Polsce*, red. M. Cześniak, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2010; B. Michalak, *Mieszane systemy wyborcze. Cele, rozwiązania, konsekwencje*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013; *idem*, *Spór o system wyborczy czy o model demokracji? O związkach pomiędzy kształtem demokracji a ordynacją wyborczą*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2008, t. 9, s. 43–58; *System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*, red. R. Markowski, Fundacja im. Friedricha Eberta, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2002; W. Sokół, *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007; M. Cześniak *et al.*, *Reguły, zamiary, praktyki. Prawo wyborcze i wybory 2017–2020*, Fundacja im. Stefana Batorego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022; J. Flis, *Złudzenia wyboru. Społeczne wyobrażenia i instytucjonalne ramy w wyborach do sejmu i senatu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.

¹⁹ J. Szymanek, *op. cit.*, s. 40–41. Uzupełniony katalog funkcji wyborów posłużył jako odniesienie do analiz w dalszej części artykułu.

IV. Analiza krytyki funkcji wyborów w państwach demokratycznych w kontekście myśli politycznej ruchu anarchistycznego

Wskazywane w piśmiennictwie funkcje wyborów parlamentarnych – powszechnych i rywalizacyjnych – decydują o formalnym i realnym wymiarze funkcjonowania państwa demokratycznego. W myśli ruchu anarchistycznego funkcje wyborów, interpretowane jako atrybuty demokracji „państwowej”, stanowią przesłankę myślenia o państwie „demokratycznym” jako instytucji w istocie niedemokratycznej, bo ograniczającej wolność jednostki i grup społecznych. Dlatego wybory zostały zakwestionowane przez anarchistów. W ich opiniach nie pełnią bowiem zadań uprawomocniających system demokracji przedstawicielskiej w ramach państwa.

Krytyka anarchistyczna odnosi się przede wszystkim do funkcji władzotwórczej wyborów. Dla anarchistów władza ze swojej istoty jest złem, ponieważ instytucje władcze dysponują narzędziami, takimi jak przemoc i przymus fizyczny, psychiczny czy ekonomiczny, których użycie ogranicza wolność jednostki i grup społecznych. „Ktokolwiek kładzie na mnie rękę, żeby mną rządzić, jest uzurpatorem i tyranem; ogłaszam go swoim wrogiem”²⁰ – pisał w XIX w. P.-J. Proudhon.

Autor jednego z blogów doszedł do wniosku, że zgodnie z tokiem myślenia anarchistów „demokracja nie prowadzi wcale do zaniku podziału na rządzących i rządzonych, a wręcz skutkuje wykształceniem się nowej, uprzywilejowanej ekonomicznie, społecznie i politycznie klasy bądź grupy, która w chwilę po wyborze zacznie dbać o własne interesy, pragnąc zachować ową władzę oraz przywileje z niej wynikające”²¹. Koresponduje to z oceną sformułowaną przez M. Bakunina, zgodnie z którą władza ma tendencję do samoutrwalania się²².

We współczesnej myśli anarchistycznej demokracja przedstawicielska jest kojarzona z patologiami prowadzącymi do alienacji władzy, jak choćby finansowanie partii z budżetu państwa, co – w opinii anarchistów – niweczy możliwość wyłonienia lokalnego przedstawiciela do parlamentu. Alienację potęgują permanentne manipulacje w ordynacji wyborczej, które mają spowodować, żeby dotychczasowe struktury polityczne zachowały dominującą pozycję. Wreszcie dla anarchistów udział w wyborach to w istocie wyrzeczenie się prawa do uczestnictwa w życiu politycznym i cedowanie tego uprawnienia na osobę, z którą jednostka się nie identyfikuje. Udział w wyborach to zatem akceptacja pogłębiającej się alienacji władzy. Tymczasem anarchistyczną alternatywą powinno być odrzucenie systemu jako całości i żądanie realnego uczestnictwa w procesie podejmowania decyzji²³. Partycypacja polityczna w myśli

²⁰ P.-J. Proudhon, *Zwierzenia rewolucjonisty jako przyczynek do historii rewolucji lutowej*, [w:] *idem, Wybór pism*, t. 1, przekł. J. Bornsteinowa, Książka i Wiedza, Warszawa 1974, s. 452.

²¹ Strona internetowa Maciej D., <<https://drabina.wordpress.com/>>, „Kłamstwo demokracji – anarchistyczna dekonstrukcja demokracji liberalnej”, dostęp 6 VI 2022.

²² H. Temkinowa, *Wstęp*, [w:] M. Bakunin, *Pisma wybrane*, t. 1, przekł. B. Wścieklica, Z. Krzyżanowska, Książka i Wiedza, Warszawa 1965, s. 44.

²³ J. Urbański, *10 argumentów na rzecz bojkotu wyborów*, <<https://www.rozbrat.org/publicystyka/polityka/394-10-argumentow-na-rzecz-bojkotu-wyborow>>, dostęp 6 VI 2022.

anarchistycznej jest interpretowana radykalnie, a więc poprzez odwoływanie się do źródeł (korzeni) językowych demokracji. Grecki źródłosłów tego terminu zakłada istnienie aktywnego bytu (*demos*), który uczestniczy w sprawowaniu władzy. Ideałem demokracji byłaby zatem grecka *polis*, w której każdy członek *demos* miał możliwość wpływania na losy wspólnoty. Demokracja nie może bowiem efektywnie funkcjonować bez zaangażowania obywateli²⁴. Przy czym innego typu aktywności wymaga demokracja przedstawicielska, a innego demokracja bezpośrednia. Pierwsza, wg anarchistów, polega na partycypacji w procesie wyłaniania władzy (a zatem zrzekania się uprawnień przez lud na rzecz innych jednostek), a nie na uczestniczeniu w jej sprawowaniu. Druga natomiast może być interpretowana jako uczestnictwo w podejmowaniu decyzji i zarządzaniu rzeczami albo jako droga do stanu anarchii. Dlatego anarchiści negują wartość mobilizacyjnej funkcji wyborów. Wprawdzie kampanie wyborcze aktywizują elektorat wokół programów politycznych, ale zawsze w ramach akceptacji idei państwa i władzy. Cykliczne głosowanie na przedstawicieli nie tylko umacnia władzę, lecz także niszczy aktywność ludzką²⁵. Niekiedy publicystyka ruchu anarchistycznego posuwała się do ocen radykalnych: „Ludzie i tak głosują, cały czas wierząc, że są aktywnymi uczestnikami systemu demokracji parlamentarnej, traktując ten akt jak czysto biologiczny mechanizm”²⁶.

Kolejną funkcją wyborów poddawanych krytyce przez anarchistów jest funkcja legitymizacyjna dotycząca uprawnomocnienia działań i decyzji osób wybranych na stanowiska władcze. Jeśli jednak wybory ludzi, którzy mają sprawować władzę, mogą być traktowane jako podstawowy sposób wyrażania zgody przez lud na bycie rządzonym, to jak ma być wyrażana niezgoda, jeśli powstrzymanie się od udziału w wyborach to akt wielce niejednoznaczny – pytał Jacek Raciborski. Za Davidem Beethamem uznał on, że można wyróżnić trzy wymiary legitymizacji władzy. Pierwszy z nich to wymiar reguł, zgodnie z którym władza jest legitymizowana, jeśli została zdobyta zgodnie z przyjętymi regułami, co w demokracji oznacza wolne wybory. Drugi wymiar to wymiar przekonań, w którym same reguły wymagają uprawnomocnienia. Rządzeni muszą je postrzegać jako sprawiedliwe i słuszne, co oznacza akceptację prawa wyborczego. Trzeci wymiar dotyczy zachowań obywateli, czyli władza jest legitymowana, jeśli obywatele dają temu wyraz swoimi zachowaniami. Stąd masowy udział obywateli w wyborach jest poważnym argumentem legitymizacyjnym²⁷.

W tym kontekście dla anarchistów postępująca absencja wyborcza czy odmowa głosowania to odmowa legitymizacji systemu władzy. Jeżeli system się wynaturzył, jeżeli ewidentnie widać, że nie można go zreformować, to wg anarchistów ich obowiązkiem staje się odrzucenie go w całości poprzez bojkot. Udział w wyborach byłby

²⁴ M. Cześniak, *Partycypacja...*, s. 14–15.

²⁵ Maciek, *Kilka powodów, dla których uważam państwo za szkodliwe i zbędne*, „Lokomotywa bez Nóg” 1999, nr 21, s. 2.

²⁶ *Idem*, *Mechanika władzy*, „Lokomotywa bez Nóg” 2001, nr 24, s. 1.

²⁷ J. Raciborski, *Polityka polska. Szkice*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003, s. 67–69.

przyznaniem się do tego, że coś ich łączy z systemem²⁸, natomiast zaniechanie głosowania oznacza odmowę poparcia wszystkich partii politycznych²⁹. Te bowiem z definicji dążą do zdobycia lub utrzymania władzy, a więc ograniczenia wolności człowieka. Na łamach jednego z czasopism anarchiści ocenili, że „po wybraniu jakiejś partii nie ma się wpływu na jej politykę, a głos na inną partię za kilka lat wcale nie gwarantuje, że ta polityka ulegnie zmianie”³⁰. Dla anarchistów zatem wybory nie są uprawomocnieniem decyzji podejmowanych przez wybranych do sprawowania władzy. Stąd w prasie anarchistycznej nader często pojawiały się apele o bojkot wyborów i hasła typu: „Nie głosuj na nikogo!!! I tak zrobią cię na szaro!”³¹. Anarchiści konstatowali: „Programy, jakimi władza uzasadnia swoje działanie, nie mają większego znaczenia i rychło przekształcają się w czysto ideologiczne usprawiedliwienie jej rzeczywistych stosunków z obywatelami i rzeczywistej natury jej rakotwórczej działalności”³². W sarkastycznym tonie dowodzili, że demokracja przedstawicielska jest legitymizowana nie wyborami, ale niezdolnością człowieka do zadbania o swoją egzystencję, i wynika z chęci zapobieżenia wybuchowi aktywności społecznej kwestionującej kapitalistyczne stosunki produkcji³³.

Nieczęsto wśród anarchistów pojawiają się głosy wzywające do udziału w wyborach. Ci nieliczni, którzy formułują takie apele, uzasadniają je odwołaniem się do opinii, zgodnie z którą zaniechanie głosowania nie jest w oczach władzy żadnym aktem buntu, a matematycznie niska frekwencja jest dla niej wręcz korzystna – im niższa frekwencja, tym mniej głosów potrzeba do zwycięstwa lub przekroczenia progu wyborczego. Dowodzą także, że w historii nie odnotowano żadnego przypadku, w którym rząd odmówiłby rządzenia, ponieważ liczba osób biorących udział w wyborach nie była wystarczająco wysoka³⁴. Jednakże w takiej sytuacji władza nie byłaby legitymizowana, gdyż demokracja wymaga masowego uczestnictwa w wyborach.

Z krytyką funkcji legitymizacyjnej wyborów wiąże się krytyka funkcji reprezentacji powiązanej z funkcją rekrutacyjną i kreacyjną. W ocenach anarchistów dominuje pogląd, zgodnie z którym idea reprezentacji sprawia, że po wyborach obywatele tracą wpływ na zajmowanie przez swoich reprezentantów stanowisk w różnych sprawach i podejmowanie przez nich decyzji, a jednocześnie wyborcy są zmuszani do podporządkowania się prawu tworzonemu przez kandydatów, na których głosowali³⁵.

Autor blogu internetowego Maciej D. na podstawie analizy myśli anarchistycznej doszedł do wniosku, że anarchistyczne stanowisko wynika z przekonania, iż większość jest

²⁸ J. Urbański, *op. cit.*

²⁹ Front Horyzontalny, *Antywyborcze FAQ*, <<https://syrena.org/antywyborcze-faq/>>, dostęp 6 VI 2022.

³⁰ Piotr, *Demokracja*, „Barykada” 1995, nr 4, s. 54.

³¹ *Nie głosuj...*, „Ulica. Ulotne pismo anarchistyczne” 1995, nr 32, s. 1.

³² Federacja Anarchistyczna sekcja Kraków, *Bojkot wyborów!*, „Zmowa Robotnicza. Pismo anarcho-syndykalistyczne” 2000, nr 5, s. 2.

³³ A. Dzwonek, *Demokracja*, „A-tak. Pismo anarchistyczne” 2002, nr 5, s. 12–13.

³⁴ J. Nowicki, *Głosować, czy nie? Oto jest anarchistyczne pytanie*, <<https://ape.edu.pl/2019/10/12/publicystyka/glosowac-czy-nie-oto-jest-anarchistyczne-pytanie/>>, dostęp 6 VI 2022.

³⁵ Strona internetowa Maciej D., *op. cit.*

konserwatywna, bierna, a nawet wsteczna. P.-J. Proudhon uznał, że wola większości nie jest racjonalna ani słuszna. Wynika ona bowiem z liczby głosów, a nie siły argumentów. niesprawiedliwy byłby także rząd mniejszości niewołący wszystkich obywateli, nawet jeśli czyniłby to w dobrej wierze³⁶.

Kwestionowanie instytucji wyborów, systemu reprezentacji oraz przekazywania władzy reprezentantom wiąże się także z tym, że w mniemaniu anarchistów demokracja liberalna nie niweluje podziału i napięcia między władzą a wolnością. Oznacza to, że wybór reprezentantów i przekazywanie im władzy nie sprawia, iż ten system różni się jakościowo od innych systemów. Cykliczne cedowanie władzy na jakąś grupę bądź grupy nie sprawia, że system staje się mniej opresyjny, lecz najwyżej bardziej wysublimowany, ponieważ rządzący mają – przynajmniej w założeniu – legitymację do dzierżenia władzy i stosowania przymusu. Anarchiści odwołują się do poglądów M. Bakunina i twierdzą, że żadna forma ustrojowa państwa czy model rządzenia nie zmienia natury oraz celów państwa jako instytucji. Wręcz przeciwnie. Państwo formalnie demokratyczne może być wręcz gorsze od jawnej tyranii, gdyż nie ma niczego gorszego od despotyzmu rzekomo odwołującego się do woli ludu³⁷. M. Bakunin dobitnie zakwestionował praktykę funkcjonowania demokracji przedstawicielskiej: „Albowiem ta najnowsza forma państwa, oparta na rzekomej władzy i rzekomej woli ludu, wyrażonych przez rzekomych przedstawicieli ludu na rzekomo ludowych zebraniach, łączy w sobie dwa podstawowe i niezbędne dla ich rozkwitu warunki, a mianowicie: centralizację państwową i rzeczywiste uzależnienie rzekomego władcy-ludu od mniejszości, która sprawuje nad nim intelektualne rządy; na pozór go reprezentująca, w rzeczywistości wyzyskuje go”³⁸.

Podobne opinie głoszą także współcześni anarchiści: „Udział w wyborach jest parciem demokracji przedstawicielskiej, która *de facto* doprowadziła do rządów oligarchicznych”³⁹. Inne argumenty anarchistów dotyczą kwestii wiary w to, że istnieją politycy i partie, którzy są godni zaufania. Zdaniem anarchistów zaufanie do polityków powinno pochodzić tylko z możliwości społecznej kontroli ich poczynań⁴⁰. Jest ono jednak wynikiem działań medialnych i propagandowych podejmowanych przez polityków. Anarchiści twierdzą bowiem, że działacze sceny politycznej starają się utrzymać ludzi w przekonaniu, że są ich godnymi reprezentantami. Tymczasem podstawowym celem polityków jest przejęcie władzy nad obywatelami i jej utrzymanie oraz czerpanie z niej profitów. Dlatego obojętność wobec klasy politycznej w czasie wyborów to jedyny sposób odsunięcia polityków od władzy i uczynienia obywateli jej podmiotem, nie zaś przedmiotem – ocenił autor *Manifestu neoanarchistycznego*⁴¹.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ M. Bakunin, *Państwowość a anarchia*, [w:] *idem, Pisma wybrane*, t. 2..., s. 180–181.

³⁹ J. Urbański, *op. cit.*

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ D. Olejniczak, *Manifest neoanarchistyczny*, <<https://pl.anarchistlibraries.net/library/dariusz-inne-widoki-olejniczak-manifest-neoanarchistyczny>>, dostęp 6 VI 2022.

W tym kontekście anarchiści najczęściej zwracają uwagę na to, że wyborcy wierzą w uczciwość kandydatów, a ci schlebują im w kampaniach wyborczych i zapominają o nich po wygranych wyborach⁴². Obietnice wyborcze nie przekładają się na działalność polityków po zdobyciu przez nich władzy⁴³. Takie oceny nawiązują do poglądów M. Bakunina głoszonych jeszcze w XIX w. W jego opinii człowiek władzy myśli według schematu: „Masy wybrały mnie na swego zwierzchnika, ponieważ uważają, że same nie są zdolne do rządzenia. Tym samym uznały swoją niższość, a moją wyższość. [...] Lud nie może się obejść bez moich usług, podczas gdy mnie nikt nie jest potrzebny; lud musi być mi posłuszny, jest to bowiem niezbędne dla jego własnego dobra, powinien być szczęśliwy, że raczę wydawać mu rozkazy”⁴⁴.

Kolejna funkcja wyborów poddana krytyce przez ruch anarchistyczny to funkcja artikulacyjna przejawiająca się w ujawnianiu ocen władzy i oczekiwań społeczeństwa. Wiąże się ona z zasadą pluralizmu, który jest jednym z fundamentów państwa demokratycznego. Dla anarchistów jednak pluralizm w ramach państwa stanowi fikcyjną różnorodność i wielość przekonań, dążeń czy poglądów. Dominujące partie polityczne nie różnią się od siebie istotnie jakościowo. Reprezentują te same idee, dyskursy oraz paradygmaty, a różnią się gradacyjnie lub w kwestiach symbolicznych. Nie kwestionują istniejącego ładu i aktywnie wspierają jego trwanie⁴⁵. Już w 1989 r. anarchiści odwołujący się do myśli E. Abramowskiego zauważali, że wiele mniejszości zostaje skazanych na upośledzenie, a to się wiąże z istnieniem monopolu informacyjnego prasy i systemu oświaty⁴⁶. W ten sposób także się kształtuje, a następnie utrwała narracja o „nieodzwonności” państwa i demokracji parlamentarnej jako systemie liberalnym, właściwym i powszechnie pożądanym. Według jednego z publicystów ruchu anarchistycznego służy temu także konsumpcjonizm, który przejawia się w tym, że potrzeba konsumpcji staje się ważniejsza od potrzeby wolności i samorealizacji. W ten sposób establishment za pomocą środków masowego przekazu i popkultury jest w stanie kontrolować myśli i postępowanie większości obywateli⁴⁷.

Z tym się wiąże krytyka funkcji informacyjnej i edukacyjnej wyborów. Publicysta jednego z portali anarchistycznych dokonał takiej analizy: „W czasach dominacji mediów elektronicznych, indoktrynacja zastępuje debatę, a klientelizm prawa obywatelskie. Już na poziomie języka, partie polityczne nie odwołują się do konkretnych grup społecznych, ale operują sformułowaniami, z którymi może się jednocześnie identyfikować każdy i nikt. Jest to często język pełen sprzeczności, co skazuje polityków na zarzut kłamstwa. Politycy często twierdzą, że to nie wynika z ich intencji, lecz

⁴² E. Reclus, *Dlaczego anarchiści nie głosują*, <<https://wybory.zsp.net.pl/dlaczego-anarchisci-nie-glosuja/>>, dostęp 6 VI 2022.

⁴³ *Nie ufaj politykom – rządz się sam!*, <<https://wybory.zsp.net.pl/nie-ufaj-politykom-rzadz-sie-sam/>>, dostęp 6 VI 2022.

⁴⁴ M. Bakunin, *Federalizm, socjalizm, antyteologizm*, [w:] *idem, Pisma wybrane*, t. 1..., s. 373.

⁴⁵ Strona internetowa Maciej D., *op. cit.*

⁴⁶ Salwa, *Edward Abramowski (1868–1918)*, „Rewolta!” 1989, nr 3, s. 8.

⁴⁷ P. Rymarczyk, *Rzucić się w tryby maszyny*, „Rewolta!” 1989, nr 2, s. 6.

kłamstwo w tym przypadku polega na wyborze języka jakim się posługują – środek przekazu sam stał się przekazem. Powszechne przekonanie, że wszyscy politycy kłamią nie jest wbrew pozorom dalekie od prawdy, choć nie wynika to (przynajmniej nie we wszystkich przypadkach) z cech osobowościowych, ale jest następstwem logiki walki o władzę. Odrzucenie uczestnictwa w wyborach często wiąże się z dostrzeżeniem tego fałszu w obietnicach spełniania czyichś nadziei⁴⁸.

Takie poglądy wpłynęły zaś na anarchistyczną krytykę funkcji agregacyjnej wyborów. Uporządkowanie oczekiwań elektoratu przez uczestników rywalizacji wyborczej odbywa się bowiem w ramach jednej narracji, w jednej bańce informacyjnej, poza którą znajdują się żądania antysystemowe. Dlatego współcześni anarchiści podzielają pogląd E. Goldman o tym, że „gdyby wybory miały cokolwiek zmienić, już dawno zostałyby zakazane”⁴⁹. Także i kontrolna funkcja wyborów przejawiająca się w tym, że rządzić mogą kontrolować rządzących i w drodze głosowania mogą ich wymienić, została zakwestionowana przez anarchistów. Według nich alternacja zawsze zachodzi w kręgu dominujących elit politycznych, które akceptując demokrację wyborczą, aprobują samą zasadę władzy, a ta ogranicza ludzką wolność. Ponadto, jak podkreślali anarchiści, a w szczególności anarchosyndykaliści, człowiek, który żyje w zależności ekonomicznej od swojego pracodawcy, nie stanie się wolny tylko przez to, że raz na kilka lat weźmie udział w wyborach⁵⁰. Mechanizm funkcjonowania systemu politycznego miała natomiast utrwalać funkcja kanalizacyjna wyborów, która polegała na kanalizowaniu napięć i konfliktów społecznych. Zdaniem anarchistów wybory w państwie demokratycznym i kapitalistycznym służą ukierunkowaniu aktywności wyborców na proces wyborczy i stwarzaniu pozoru ich uczestnictwa w sprawowaniu władzy, co ma zapobiec podjęciu przez lud działań przeciwko władzy.

V. Koncepcje alternatywne

Anarchiści zarzucali demokracji przedstawicielskiej to, iż ten system pozbawia ludzi udziału w procesie decyzyjnym; politycy wybierani w elekcjach nie są pociągani do odpowiedzialności za swoje czyny; większość polityków realizuje własne interesy lub interesy biznesmenów, a nie społeczeństwa; obietnice przedwyborcze nie mają pokrycia w faktach⁵¹.

Anarchiści, szukając alternatywy wobec kontestowanej demokracji parlamentarnej, nie tworzyli szczegółowych koncepcji rzeczywistości bezpieczeństwa. Narzucanie rozwiązań byłoby bowiem ograniczaniem wolności wyboru. Uzasadnił to P. Kropotkin: „Rozumiemy bowiem doskonale, że życie prześcignie wszystko, co daje się przewidzieć

⁴⁸ J. Urbański, *op. cit.* [Zachowano oryginalną interpunkcję – przyp. red.].

⁴⁹ Strona internetowa BrainyQuote, <<https://www.brainyquote.com/>>, „Emma Goldman Quotes”, dostęp 11 VI 2022.

⁵⁰ Federacja Anarchistyczna sekcja Kraków, *op. cit.*

⁵¹ *Nie ufaj politykom...*

i rozwiąże trudności w sposób lepszy i prostszy, niż wszelkie teorie. [...] Zastrzegamy się wszakże, że bynajmniej nie rościmy pretensji do polecania tego lub innego sposobu przyszłej organizacji”⁵².

To twierdzenie decyduje o ogólnikowości i lakoniczności projektów anarchistycznych. Dla współczesnych anarchistów alternatywą wobec wyborów, połączoną z ich bojkotem, są protesty społeczne, strajki i demonstracje, a także wskrzeszenie idei samorządności⁵³. Anarchosyndykaliści zatem apelowali: „Kiedy głosujesz – wybierasz pomiędzy rządzącymi. Dlaczego zamiast tego nie wybrać rządzenia się samemu, organizowania się razem z innymi – w Twoim zakładzie pracy, w Twojej gminie, wszędzie – jak najrówniej i przeprowadzając zmiany samemu, zamiast czekać, aż inni to zrobią za Ciebie. Wyrzuć swoją kartkę do głosowania – wyjdź i zacznij przeprowadzać prawdziwe zmiany!”⁵⁴.

Zamiast demokracji pośredniej i reprezentacyjnej anarchiści proponowali demokrację bezpośrednią i odwołującą się do koncepcji delegacji. W publicystyce ruchu anarchistycznego spoza Polski wskazywano, że różnica między delegacją a reprezentacją polega na tym, że delegaci są wybierani tylko do podejmowania określonych decyzji, a ponadto nie mają prawa do zmiany decyzji wcześniej podjętej przez zgromadzenie. Delegaci w przeciwieństwie do przedstawicieli (reprezentantów) mogą być odwołani, jeśli nie wywiązują się z powierzonych im zadań. Demokracja bezpośrednia bowiem odwołuje się do założenia, że ludzie wiedzą najlepiej, czego chcą. Dotyczy to zarówno miejsc pracy, jak i całych społeczności. W demokracji bezpośredniej zarządzanie fabrykami albo biurami powinno się odbywać z udziałem wszystkich pracowników. Oni mieliby decydować o warunkach pracy albo o wyborze kierowników organizujących i koordynujących pracę⁵⁵.

Polska Federacja Anarchistyczna w odwołaniu do zasad dobrowolności i samorządności postulowała stworzenie sieci autonomicznych organizacji obejmujących wszystkie aspekty życia społecznego, w ramach których jednostki zaspokajałyby swoje potrzeby. Podstawą tej koncepcji miałyby być: dobrowolność, samorządność i autonomia. Oznaczają one prawo jednostki do bycia członkiem wybranych organizacji lub do pozostawania poza ich obrębem, a także prawo do współdecydowania o wszystkich sprawach dotyczących jednostki i gwarancję, że nikt nie będzie mógł za nią decydować bez jej zgody i udziału. Anarchistyczny samorząd odwołujący się do tych zasad to wszyscy ludzie, których dotyczą podejmowane decyzje, a w uzasadnionych

⁵² P. Kropotkin, *Zdobycie chleba*, na składzie w księgarni J. Czerneckiego, Warszawa 1925, s. 66–67. [Zachowano oryginalną pisownię i interpunkcję – przyp. aut.].

⁵³ Oski, *Zaangażowanie zamiast głosowania*, <<https://wybory.zsp.net.pl/zaangazowanie-zamiast-glosowania/#more-6>>, dostęp 6 VI 2022.

⁵⁴ R. Cunningham, *Gdyby wybory mogły coś zmienić... zostałyby zakazane!*, <<https://wybory.zsp.net.pl/gdyby-wybory-mogly-cos-zmienic-zostalyby-zakazane/>>, dostęp 6 VI 2022.

⁵⁵ K. Doyle, *Parliament or Democracy?*, <http://struggle.ws/once/pd_chap9.html>, dostęp 11 VI 2022; G. Kerr, *Anarchism and Elections*, „Red & Black Revolution. A Magazine of Libertarian Communism” 2001, nr 5, s. 14.

przypadkach to także ich demokratycznie wybrani delegaci (w oryginalnym tekście zastosowano formę „reprezentanci”) odpowiedzialni przed pozostałymi obywatelami za wykonanie powierzonych im zadań⁵⁶.

VI. Konkluzje

Polscy anarchiści krytykują funkcje wyborów w państwach demokratycznych i odnoszą się do maksymalizowania idei wolności, czego skutkiem jest negacja każdej formy państwa, a więc także demokratycznego. Jednakże wysuwane przez ten ruch argumenty i uzasadnienia wykraczają poza istotnościową krytykę państwa *per se*. Kwestionowanie funkcji władzotwórczej, reprezentacyjnej czy legitymizacyjnej wynika z krytyki państwa lub jest jej kontynuacją. W myśli ruchu anarchistycznego jest ona wywiedziona z celu pozytywnego – wolności. Jednak w anarchistycznej krytyce funkcji wyborów w państwach demokratycznych obecne są także uzasadnienia niekoniecznie, niebezpośrednio i omownie związane z pierwotnym celem pozytywnym anarchizmu, a nawet wykraczające poza maksymalistyczną interpretację idei wolności. Ruch anarchistyczny w ten sposób podejmuje próbę kreacji nowej alternatywnej narracji o państwie demokratycznym. W myśli tego ruchu mieszczą się takie kategorie, jak uczciwość czy zaufanie (a raczej ich deficyty), które są sygnalizowane w dyskursie w kontekście cech człowieka i polityka. Kategorie uczestnictwa, aktywności i podmiotowości funkcjonują jako postulaty formułowane w dyskursie anarchistycznym, który posługuje się takimi terminami, jak manipulacja przez władzę czy alienacja władzy. Te zaś mają cechy instrumentalne bądź wtórne wobec władzy jako zjawiska. Obecne są także terminy właściwe emocjom, uczuciom i zachowaniom związanym np. ze społecznym poczuciem nieodzowności istnienia państwa, które jest elementem krytyki władzy o właściwościach akcydentalistycznych, choć służy utrwalaniu systemu władzy w państwie. Również kategorie właściwe nowym wzorcom kulturowym i obyczajowości, takie jak konsumpcjonizm czy popkultura, są analizowane w kontekście postaw współczesnego człowieka, a także natury ludzkiej skłonnej do zaspokajania potrzeb materialnych stanowiących zdaniem anarchistów substytut wolności.

Myśl polityczna ruchu anarchistycznego obejmuje zatem uzasadnienia zarówno istotnościowe, jak i wykraczające poza esencję anarchizmu. Konsekwencją stosowania tak różnorodnej argumentacji jest komplementarność krytyki wyborów władzy, w tym ich skutków w postaci utrwalania systemu władzy w państwie demokratycznym. Wskazuje na to dyskurs właściwy współczesnemu ruchowi anarchistycznemu w Polsce, inspirowany stanowiskami klasycznych myślicieli anarchistycznych. Choć ma on radykalny wymiar, może służyć wszczęciu dyskusji o mankamentach demokracji i wadach systemów wyborczych w państwach demokratycznych.

⁵⁶ Strona internetowa Federacji Anarchistycznej, <<https://federacja-anarchistyczna.pl/>>, „Płaszczyzna ideowa”, dostęp 11 VI 2022.

Mimo iż anarchiści negują zasadność przeprowadzania wyborów i samej demokracji przedstawicielskiej w ramach państwa, to wśród nich pojawiają się, aczkolwiek rzadko, opinie akceptujące udział w wyborach. W jednym z artykułów poświęconych temu zagadnieniu czytamy bowiem, że „samo głosowanie nie doprowadzi do zmian, które chcemy wprowadzić. Jest to tylko jedna z wielu taktyk, które należy stosować w walce o wolność i autonomię. [...] poprzez głosowanie skutecznie wybieramy naszego pana w dającej się przewidzieć przyszłości, ale ten pan będzie tym, którego mamy wykorzystać w takim samym stopniu dla naszego własnego interesu, wywierać presję i odwołać na rzecz kolejnego, możliwie lepszego. [...] dopóki żyjemy w społeczeństwie, w którym krajobraz polityczny jest zdominowany przez przywódców i partie, dopóty musimy jak najefektywniej wykorzystywać niekorzystną dla nas sytuację”⁵⁷.

Bibliografia

Źródła

- Bakunin M., *Pisma wybrane*, przekł. B. Wścieklica, Z. Krzyżanowska, Książka i Wiedza, Warszawa 1965, t. 1–2.
- Cunningham R., *Gdyby wybory mogły coś zmienić... zostałyby zakazane!*, <<https://wybory.zsp.net.pl/gdyby-wybory-mogly-cos-zmienic-zostalyby-zakazane/>>.
- Doyle K., *Parliament or Democracy?*, <http://struggle.ws/once/pd_chap9.html>.
- Dzwonek A., *Demokracja*, „A-tak. Pismo anarchistyczne” 2002, nr 5.
- Federacja Anarchistyczna sekcja Kraków, *Bojkot wyborów!*, „Zmowa Robotnicza. Pismo anarcho-syndykalistyczne” 2000, nr 5.
- Front Horizontalny, *Antywyborcze FAQ*, <<https://syrena.org/antywyborcze-faq/>>.
- Kerr G., *Anarchism and Elections*, „Red & Black Revolution. A Magazine of Libertarian Communism” 2001, nr 5.
- Kropotkin P., *Zdobycie chleba*, na składzie w księgarni J. Czerneckiego, Warszawa 1925.
- Maciek, *Kilka powodów, dla których uważam państwo za szkodliwe i zbędne*, „Lokomotywa bez Nóg” 1999, nr 21.
- Maciek, *Mechanika władzy*, „Lokomotywa bez Nóg” 2001, nr 24.
- Nie głosuj...*, „Ulica. Ulotne pismo anarchistyczne” 1995, nr 32.
- Nie ufaj politykom – rządź się sam!*, <<https://wybory.zsp.net.pl/nie-ufaj-politykom-rzadz-sie-sam/>>.
- Nowicki J., *Głosować, czy nie? Oto jest anarchistyczne pytanie*, <<https://ape.edu.pl/2019/10/12/publicystyka/glosowac-czy-nie-oto-jest-anarchistyczne-pytanie/>>.
- Olejniczak D., *Manifest neoanarchistyczny*, <<https://pl.anarchistlibraries.net/library/dariusz-innewidoki-olejniczak-manifest-neoanarchistyczny>>.
- Oski, *Zaangażowanie zamiast głosowania*, <<https://wybory.zsp.net.pl/zaangazowanie-zamiast-glosowania/#more-6>>.
- Piotr, *Demokracja*, „Barykada” 1995, nr 4.
- Proudhon P.-J., *Wybór pism*, t. 1, przekł. J. Bornsteinowa, Książka i Wiedza, Warszawa 1974.
- Reclus E., *Dlaczego anarchiści nie głosują*, <<https://wybory.zsp.net.pl/dlaczego-anarchisci-nie-glosuja/>>.

⁵⁷ J. Nowicki, *op. cit.*

- Rymarczyk P., *Rzucić się w tryby maszyny*, „Rewolta!” 1989, nr 2.
- Salwa, *Edward Abramowski (1868–1918)*, „Rewolta!” 1989, nr 3.
- Strona internetowa BrainyQuote, <<https://www.brainyquote.com/>>, „Emma Goldman Quotes”.
- Strona internetowa Federacji Anarchistycznej, <<https://federacja-anarchistyczna.pl/>>, „Płaszczyzna ideowa”.
- Strona internetowa Maciej D., <<https://drabina.wordpress.com/>>, „Kłamstwo demokracji – anarchistyczna dekonstrukcja demokracji liberalnej”.
- Urbański J., *10 argumentów na rzecz bojkotu wyborów*, <<https://www.rozbrat.org/publicystyka/polityka/394-10-argumentow-na-rzecz-bojkotu-wyborow>>.

Piśmiennictwo

- Antonów R., *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Bartyzel J., *Demokracja*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2002.
- Bartyzel J., *Legitymizm*, <<http://www.legitymizm.org/ebp-legitymizm>>.
- Bartyzel J., *Śmiertelny bóg Demos. Pięć wykładów o demokracji i jej krytykach*, Fijorr Publishing, Warszawa 2009.
- Borkowski R., *Definiowanie demokracji*, [w:] *Demokracja. Teoria. Idee. Instytucje*, red. T. Biernat, A. Siwik, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Braud P., *Rozkosze demokracji*, przekł. A. Matusiak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Chwedoruk R., *Ruchy i myśl polityczna syndykalizmu w Polsce*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011.
- Cześniak M., *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007.
- Cześniak M., *Voter Turnout and Democratic Legitimacy in Central Eastern Europe*, „Polish Sociological Review” 2006, nr 4(156).
- Cześniak M. et al., *Reguły, zamiary, praktyki. Prawo wyborcze i wybory 2017–2020*, Fundacja im. Stefana Batorego, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022.
- Deszczyński P., Gołata K., *Demokratyczne systemy polityczne*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2000.
- Flis J., *Złudzenia wyboru. Społeczne wyobrażenia i instytucjonalne ramy w wyborach do sejmu i senatu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- Grinberg D., *Ruch anarchistyczny w Europie Zachodniej 1870–1914*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Karwat M., *Kryteria demokratyzmu postaw społecznych, stosunków politycznych i państwa*, „Społeczeństwo i Polityka” 2005, nr 1(2).
- Kołodziej W., *Anarchizm i anarchiści w Rosji i Królestwie Polskim*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1992.
- Kulczycki L., *Anarchizm w obecnym ruchu społeczno-politycznym w Rosji*, Wydawnictwo Przeglądu Społecznego, Warszawa 1907.
- Malendowicz P., *Odrodzenie i kształtowanie się ruchu anarchistycznego w Polsce od lat osiemdziesiątych XX w.*, „Dzieje Najnowsze” 2020, t. 52, nr 2, <<https://doi.org/10.12775/DN.2020.2.08>>.
- Malendowicz P., *Polski ruch anarchistyczny wobec współczesnych wyzwań politycznych*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Pile, Piła 2007.
- Malendowicz P., *Ruch anarchistyczny w Europie wobec przemian globalizacyjnych przełomu XX i XXI wieku*, Difin, Warszawa 2013.

- Malinowski A., *Mit wolności. Szkice o anarchizmie*, Książka i Wiedza, Warszawa 1983.
- Manfredonia G., *L'anarchisme en Europe*, Presses Universitaires de France, Paris 2001.
- Marczewska-Rytko M., *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2001.
- Marshall P., *Demanding the Impossible. A History of Anarchism*, Harper Perennial, London 2008.
- Michalak B., *Mieszane systemy wyborcze. Cele, rozwiązania, konsekwencje*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013.
- Michalak B., *Spór o system wyborczy czy o model demokracji? O związkach pomiędzy kształtem demokracji a ordynacją wyborczą*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2008, t. 9.
- Niestabilność wyborcza w Polsce*, red. M. Cześniak, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2010.
- Nohlen D., *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*, przekł. R. Alberski, J. Sroka, Z. Wiktor, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
- Rachwał M., *Wybory we współczesnym państwie demokratycznym*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy partycypacji politycznej*, red. M. Rachwał, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2017.
- Raciborski J., *Polityka polska. Szkice*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003.
- Sokół W., *Geneza i ewolucja systemów wyborczych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.
- Stelmach A., *Funkcje wyborów i ich weryfikacja we współczesnym świecie*, [w:] *W poszukiwaniu modelu demokratycznego*, red. S. Zyborowicz, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Studia z dziejów polskiego anarchizmu*, red. E. Krasucki, M. Przyborowski, R. Skrycki, Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011.
- System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*, red. R. Markowski, Fundacja im. Friedricha Eberta, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2002.
- Szymanek J., *Wstęp do prawa wyborczego*, Wydawnictwo Naukowe Episteme, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Lublin–Warszawa 2021.
- Temkinowa H., *Wstęp*, [w:] M. Bakunin, *Pisma wybrane*, t. 1, przekł. B. Wścieklica, Z. Krzyżanowska, Książka i Wiedza, Warszawa 1965.
- Tuchman B.W., *Wyniosła wieża. Świat przed pierwszą wojną 1890–1914*, przekł. J. Zawadzka, Wydawnictwo W.A.B., Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2014.
- Ward C., *Anarchism. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 2004.
- Wojtasik W., *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2012.
- Wojtasik W., *Wybrane funkcje wyborów parlamentarnych w Polsce*, „Studia Politologiczne” 2011, vol. 22.
- Woodcock G., *Anarchism. A History of Libertarian Ideas and Movements*, World Publishing Co., Cleveland 1962.
- Żyromski M., *Rola i funkcje wyborów w systemach niedemokratycznych*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 3, <<https://doi.org/10.14746/pp.2016.21.3.7>>.